

teologisk och konfessionell identitet, inte har en statisk läromässig kärna utan är rörlig och ideligen förhandlas på nytt i det levda livets kulturella och hermeneutiska processer. All teologi är i viss mån interkulturell. Men det är bara en handfull bidrag i boken som förmår att hålla ihop den kritiska (inter)kulturella reflexionen om identitet med de identitetsformande innehållsliga frågorna. Det sker till exempel när Janel visat hur lutheraner i Latinamerika utifrån sin kulturella kontext väljer andra läromässiga betoningar än tyska lutheraner, när Lachenicht visar hur fenomenet transkonfessionalitet hänger ihop med det allmänna prästadömet, när Witt påpekar att reformationens klassiska teman med nödvändighet måste förbli rörliga i olika sociokulturella tolkningar, när Rimmer ser öppenheten för lokala variationer i Augsburgska bekännelsens femtonde artikel som anledning att se ekumeniska, interreligiösa och interkulturella aspekter som en självklar del av kontextuell luthersk identitet och inte minst när Mtata demonstrerar den intima samhörigheten mellan text och kontext genom sin gedigna reflexion över kontroversen mellan tysken Hanns Lilje (1899–1977) och zimbabwiern Josia B. Hove (1907–1976) under LVF:s formativa fas. Detta är exempel på den viktiga insikten om *all* teologis interkulturella och kontextuella prägel, och med tanke på det hade bokens underrubrik med fördel kunnat lyda *Reformation Heritage in Cultural Imprint*.

Kanske är det meningsfullt att boken som helhet inte lyckas visa på den nödvändiga förbindelsen mellan kulturell prägel och reformatoriskt arv. På så sätt speglar den en bestående klyfta mellan teologer som ser kontext och kultur som en central del av teologisk reflektion och dem som ser det som något som inte berör teologins eller identitetens kärna. Och så överraskades jag av att vissa enligt mitt tycke centrala lutherska teman som rättfärdiggörelse av nåd allena och den lutherska teologins dialektiska prägel knappt förekommer alls. Vad gäller kontext saknas det förstås en röst från de lutherska kyrkorna

i Norden som haft avgörande betydelse i utformandet av lutherska identiteter.

Michael Nausner
FD, Örebro

DOI: 10.51619/stk.v100i3.26542

Victoria S. Harrison & Tyler Dalton
McNabb (red.). *Philosophy and the
Spiritual Life*. Abingdon: Routledge. 2024.
179 s.

Antologin *Philosophy and the Spiritual Life* erbjuder nya religionsfilosofiska perspektiv på tre tematiska områden: andlig praktik och filosofisk förståelse, filosofiska reflektioner om att leva ett andligt liv samt filosofiska problem gällande det andliga livet. Dessa tre teman strukturerar antologins tio bidrag.

Vid sidan av i sammanhanget traditionella metafysiska och epistemologiska angreppssätt på religion och tro (*belief*), introducerar denna samlingsvolym religionsfilosofiska perspektiv på det andliga livets *praktik*. Författarna argumenterar för praktikens centrala betydelse för förståelsen av det religiösa, i ljuset av filosofiska analyser av det andliga livets etiska, estetiska, fenomenologiska och religiösa element.

Redaktörernas introduktion ger oss en bakgrund, i form av en historisk genomgång av det andliga livet och dess relation till filosofi och religion, som introducerar motiv och program som antologin önskar initiera i religionsfilosofin.

Bokens första del, om andlig praktik och filosofisk förståelse, består av tre bidrag. Mark R. Wynn framhåller att studiet av det andliga livet öppnar upp religionsfilosofin för nya frågor och metoder. I linje med Wynn betonar John Cottingham att den andliga praxisen föregår den religiösa tron (*religious belief*). Douglas Hedley diskuterar etiska och estetiska element av filosofins andliga utövande i den (neo)platoniska traditionen utifrån William Butler Yeats (1865–1939) poesi, som en strävan att nå det Goda. Därutöver behandlar Wynn, Hedley och, i bokens

andra del, Daniel D. de Haan relationen mellan filosofi och det andliga livet i diskussion med Pierre Hadots (1922–2010) inflytelserika syn på filosofi och andliga övningar under antiken. Därigenom bidrar författarna med religionsfilosofiska perspektiv till forskningen inom filosofins historia i Hadots fotspår, men pekar också polemiskt bortom Hadot, mot nya – religionsfilosofiska – perspektiv på relationen mellan filosofi och andlighet.

De tre bidragen i antologins första del etablerar ett angreppssätt till det andliga livet som försöker öppna fältet utanför den teistiska och kristna teologiska kontexten inom religionsfilosofin. Religionsfilosoferna i denna antologi är inte teologer med filosofisk agenda eller filosofer med teologisk agenda. Utgångspunkten är snarare, så som Wynn skriver i förordet med hänvisning till det 40 000 år gamla arkeologiska fyndet av Lejnomannen från Hohlenstein-Stadel i Tyskland, att se det andliga livet ”inte i teoretiska termer utan i det erforderliga affektiva och perceptuella orienteringssättet i sinnevärlden” (s. xiv, min översättning). Bokens första del tillhandahåller således en filosofisk förståelse av andlig praktik som inte är teologiserande eller böjd mot en viss religiös denomination. Det andligas möjlighet att uppta eller uttrycka sig i religiösa, filosofiska, etiska och estetiska formationer som erbjuds här, upplöser frågan om distinktionen eller icke-distinktionen mellan det andliga och det religiösa samt öppnar religionsfilosofin för studiet av själva filosofin som en andlig praktik. Antologins första del etablerar härmed ett pluralistiskt angreppssätt till det andliga livet, vilket i bokens andra del utvidgas med pluralistiska perspektiv och exempel på det andliga livet utifrån frågor rörande självkännedom och identitet, relationen mellan människan och det gudomliga, andliga förebilder (*spiritual exemplars*) och självtransformation.

Den andra delen, vilken innehåller filosofiska reflektioner om att leva ett andligt liv, består av fyra bidrag. Daniel D. de Haan behandlar det andliga livets exempel

utifrån frågor om självransakan och filosofi som livshållning hos Sokrates (ca 470–399 f.v.t.), i relation till de delfiska maximerna ”Känn dig själv” och ”Mätta i allt”. Gwen Griffith-Dickson bidrar med en diskussion om varats icke-dualism – med hänvisning till den sydasiatiska advaita-traditionen – som en förutsättning för det mänskliga och det gudomligas gemenskap, utifrån två skilda exempel: en anonym senmedeltida mystik text och en text om det gudomligas och det mänskligas relationalitet, skriven av en iransk ayatolla som mördades under den iranska revolutionen 1979. Ian James Kidd utvecklar ett religionsfilosofiskt förslag för studiet av tvärkulturell och historisk mångfald av andlig exemplaritet (*spiritual exemplarity*); en teknisk diskussion som strävar efter att erbjuda religionsfilosofiska resurser till religionsvetenskapliga forskningsfält som rör frågor om kulturella och historiska förutsättningar för andliga traditioners framväxt och spridning utifrån tongivande individers andliga liv som förebild. Victoria S. Harrison och Rhett Gayle fokuserar på självtransformation och andliga förebilder (*spiritual exemplars*). Harrison och Gayle (om)formulerar självets begrepp i relation till en strävan för självtransformation – att bli ett bättre själv – som kan vara religiöst eller andligt motiverad, men behöver inte vara det. Genom att tillgå exempel som erbjuds av exemplariska andliga och religiösa förebilder visar författarna hur urskiljningen av gott och ont frambringas på den transformativa resan, i kontrast till den moraliska uppfattningen som annars ligger till grund för urskiljningen mellan gott och ont.

Bokens tredje del, om filosofiska problem gällande det andliga livet, består av tre bidrag. Gorazd Andrejč angriper frågan om självtillskrivning av helgonskap och förespråkar en ”luthersk-episodisk uppfattning om helgonskap” (s. 125, min översättning) som ett alternativ till helgonskapets starka realistiska metafysik; att helgonskap är en permanent egenskap. Jonathan Hill diskuterar spänningen mellan gudomlig oändlighet

och leda. Hill nyanserar oändlighetsbegreppet och lämnar frågan öppen, som en utmaning till teologin, varför de saliga inte skulle tröttna på att vara i Guds närvaro för evigt. Fiona Ellis behandlar problemet med uppfattningen att det andliga livet nödvändigtvis innebär ett fjärmande från begäret. Ellis lokaliserar denna syn i en uppfattning om begär som självuppfyllande (egoistisk) kontra begär som en strävan bortom sig själv. Ellis argumenterar att begäret är inneboende i det andliga livet, då det strävar för någonting mer än sig själv; en transformation.

Problemen gällande det andliga livet som dryftas i den tredje delen känns forcerade och konstruerade. De ställs upp och diskuteras som problem, men i själva verket tycks dessa problem vara mer en halmdocka än handla om praktiska problem för det andliga livet. Även om författarna var på sitt sätt ifrågasätter metafysiska antaganden om det andliga livet och på så vis närmar sig frågor om det andligas integration i vardagslivet, skulle antologins problematiserande del tjäna på att utöka det begreppsanalytiska angreppssättet med existentiella och fenomenologiska perspektiv.

Philosophy and the Spiritual Life är en ambitiös samlingsvolym som sätter det andliga livet på den religionsfilosofiska agendan, i synnerhet inom den anglosaxiska filosofiska kontexten. Antologin visar att religionsfilosofin har resurser att angripa frågor om religion och andlighet utifrån utomteologiska undersökningsområden och, inte minst, att bidra med perspektiv på andlighet som en utomreligiös företeelse, integrerad med och i samspel med mänsklig erfarenhet som helhet.

Ervik Cejvan
FD, Lund

DOI: 10.51619/stk.v100i3.26543

Sten Hidal. *Esaias Tegnér: Skalden och biskopen*. Skellefteå: Artos. 2023. 232 s.

Esaias Tegnér (1782–1846) dröjer sig kvar i stadsbilden. Det är inte bara Stockholm som har sin Tegnérlund eller Växjö sin Tegnérgata. I Säfte finns en Tegnérskola och i Uppsala Tegnérparken. Även om namnet finns kvar börjar referensen bli tömd på innehåll. Vem vet längre vem den friherre Claes Rålamb (1622–1698), som (lite ironiskt) fick ge namn åt den gård som i sin tur skulle ge namn åt en park vid Norr Mälarstrand, var. På samma sätt med den Tegnér, vars minne fortfarande gömmer sig i det urbana landskapet.

Gator, skolor och parker fick en gång namn efter berömda svenska män (och en och annan kvinna). Tegnér var en gång en av dessa namnkunniga som gjorde nationen stolt. Rentav översatt till det tyska kulturspråket. I dag är det de lokala celebriteterna som får ge namn åt bussar, gränder och regionaltag. Det nationella har fått träda tillbaka för det lokala. En dag kommer även dessa lokala berömdheter att bemötas av en ointressets axelryckning.

Tegnérns nedstigande från parnassen till glömskans gråa skuggtillvaro beror givetvis på smak. Den poesi som firades under det tidiga 1800-talet framstår i dag lätt som tillgjord och uppblåst. Endast somligt av den förmår röra vid vår tids hjärterötter. Men Tegnérminnets öde visar också på förändrade samhällsformer. Nationalskalder pratar vi inte längre om. Det är andra trådar som binder samman samhällets osynliga gemenskapsväv. Möjligen skulle man kunna säga att efterglöden kring Tegnér brunnit ut ovanligt långsamt.

Till de institutioner som vårdar minnet av den en gång så firade poeten, och som genom den ännu pågående utgivningen av hans samlade verk står för en avsevärd kulturgärning, hör Tegnérnsamfundet. Dess preses, professor emeritus Sten Hidal, för oss elegant in i Tegnérns diktarvärld i monografin *Esaias Tegnér: Skalden och biskopen*. Detta är